

ĶOŅU MOZAIĶVEIDA AINAVA

1. Ainavas struktūras raksturojums

Ainavas struktūru nosaka drumlinu lauks, kur reljefa paaugstinājumos ir izvietojušās lauksaimniecībā izmantojamās zemes – tīrumi un Ērgemes pauguraine ar Latvijas paugurainēm raksturīgo mozaīkveida zemes izmantošanas struktūru.

2. Ainavas raksturojums un attīstība

2.1. Ainavas bioloģiskās daudzveidības raksturojums

Ainavas bioloģiskās daudzveidības priekšnosacījums ir ainavas mozaīkveida struktūra. Mazajam ērglim viena no piemērotākajām ainavām ZVBR. Ainavā – sevišķi Ērgemes paugurainē relatīvi daudz bioloģiski vērtīgu zālāju. Atsevišķas teritorijas ir piemērotas migrējošo putnu barošanās vietas.

Mozaīkveida ainavā ir vairāki bioloģiski vērtīgi meža un pļavu masīvi – nacionālās nozīmes biocentri:

1. Miķeļkalna meža masīva ainava (1.2.26.) Bērzu un egļu meža ainava. Nelielus meža nogabalus aizņem apšu audzes. Meža masīva ainavā ir piemēroti meža nogabali melnajam stārķim, dzenim, melnajai dzilnai, baltmugurdzenim. 3 ha aizņem dabiskie mežu biotopi.

2. Bodnieku meža masīva ainava (1.2.25.) Bērzu, egļu un priežu meža ainava. Viss meža masīvs ietilpst vilka un lūša kodolzonā. Meža masīva ainavā ir piemēroti meža nogabali melnajam stārķim, mednim, dzenim, mazajam ērglim un citām indikatorsugām.

3. Mistrotu mežu ainava ar lielu vecu mežaudžu īpatsvaru (2.1.14.) Homogēna mežu ainava ar purvainu mežu un lauksaimniecības zemju plankumiem. Mežu masīvā dominē priedes un bērza audzes. Teritorijā lielas platības aizņem melnajam stārķim, mednim un dzeņiem piemērotas audzes.

4. Vilka kakta meža masīva ainava (1.2.24.) Mistrotu (bērzs, egle, priede) mežaudžu meža masīva ainava. Masīvā relatīvi lielās platībās ir izplatītas apšu, melnalkšņu un platlapju audzes. Meža izstrādes rezultātā ainava ir stipri fragmentēta. Mežaudžu vecuma struktūra meža masīvā kopumā atbilst dabisko mežu vecuma struktūrai. Meža masīva ainavā ir piemēroti meža nogabali vilkam, lūsim, melnajam stārķim, mednim, dzenim, melnajai dzilnai, trīspirkstu dzenim un baltmugurdzenim. 98 ha aizņem dabiskie mežu biotopi. Viens no bioloģiski daudzveidīgākajiem meža masīviem Ķoņu mozaīkveida ainavā.

5. Rūjas palieņu pļavu ainava (7.1.28. un 7.1.29.). Sezonāli pārplūstošas pusdabiskas palieņu pļavas ar augstu bioloģisko vērtību.

2.2. Ainavas estētiskās un kultūrvēsturiskās vērtības

Ainavas estētiskais novērtējums:

Vizuāli pievilcīga ainava. Ceļu novietojums reljefa pacēlumos nodrošina augstu ainavas pārskatāmību. Sevišķi vizuāli augstvērtīgas ainavas ir Ķoņu apkārtnē. Ērgemes paugurainē ainavas vizuālo vērtību samazina lauksaimniecības zemju un ceļu malu aizaugšana ar krūmiem.

Ainavas kultūrvēsturiskais novērtējums:

Ainavas kultūrvēsturisko vērtību nosaka drumlinu laukam raksturīgā zemes izmantošanas struktūra – drumlinu muguras ir labi iekultivētas, bet pazeminājumos atrodas pļavas un mežu puduri. Reljefa paaugstinājumos – viensētas. Nozīmīgi kultūrvēsturiskie ainavas elementi – ceļi un alejas.

Ērgemes pauguraines ainava būtiski izmainījies viensētu pamešanas un likvidācijas un lauksaimniecības zemju transformācijas meža zemēs rezultātā.

Ainavā kopumā ir vairāki nozīmīgi kultūrvēsturiskie objekti:

Arakstes, Lodes muižu, Ipiķu un Ķirbēnu muižu kompleksi, arheoloģijas pieminekļi (piemēram, Kalnalamiku apmetne, Upurakmens, senkapi). Viensētu dispersais izvietojums un ceļu struktūra.

- **Arakstes muižas komplekss:** saglabājies liels skaits muižas kompleksa saimniecības ēku (dažas labā stāvoklī, relatīvi maz izmainītas – staļļi un klēts), parks (nekopts), arī kungu māja. Novērojams, ka muiža telpiski strukturāli ir kā centrālais objekts, ap kuru veidojusies pārējā šīs apdzīvotās vietas apbūve. Vēsturiski veidots interesants ceļu tīkls ap muižu. Kultūrvēsturiskā vērtība ir šim kompleksa ansamblim kopumā, kā arī atsevišķām tā saimniecības ēkām.
- **Lodes muižas komplekss** – ļoti labi saglabājušās muižas saimniecības ēkas (arhitektoniski maz izmainītas – gan materiālu, gan kopējā veidola izpratnē), aleja, kas ir šī kompleksa vērtība, kā arī estētiski skaistā ainava, no atsevišķiem skatu punktiem, kas vērsti prom no mūsdienu apbūves. Kungu nams nav saglabājies, tomēr saglabājušies muižas elementi piešķir šai vietai patīkamu „auru”.
- **Ipiķu muižas komplekss:** ļoti izmainīts, saimniecības ēkas sliktā fiziskajā stāvoklī, kungu nams arhitektoniski pārveidots (atrodas veikals, pagasta padome), tomēr saglabājusies telpiskā struktūra. Kultūrvēsturiskā vērtība saistāma ar Ipiķu bruģi (nav precīza informācija, vai tam ir bijusi tieša saistība ar muižu). Iespējams, ka tam ir saistība ar bijušo muižas punktu. Kādreiz tam varētu būt bijusi nozīme, kā vienai no pierobežas transporta artērijām. Bruģis saglabājies visai lielā posmā un labā stāvoklī.
- **Ķirbēnu muižas komplekss** – neliela pierobežas muižiņa, saglabājies kungu nams, kuram saglabājušās interesantas atsevišķas

ēkas fasādes detaļas (logu rāmji, aleja, atsevišķas saimniecības ēkas. Kultūrvēsturiskā vērtība ir atsevišķām ēkas detaļām.

Drumlinu ainavā ir daudz kultūras pieminekļi – senkapi, viduslaiku kapsētas, Jaunburnieku baznīca un kapsēta u.c.

2.3. Ainavas sociālekonomiskā nozīme

Pašreiz drumlinu laukā esošās lauksaimniecības zemes tiek relatīvi intensīvi izmantotas, kā rezultātā novērojama paaugstināta barības vielu noplūde uz Burtnieku ezeru. Perspektīvā drumlinos esošās lauksaimniecībā izmantojamās zemes iespējams izmantot rapšu audzēšanai, tas ir biodegvielas ražošanai.

Ērgemes paugurainē lauksaimniecībā izmantojamās zemes pašlaik netiek tik intensīvi izmantotas, tāpēc daudzviet ir novērojamas atmatas vai arī pakāpeniska lauksaimniecības zemju transformācija meža zemēs.

Teritorijā veiksmīgi attīstās tūrisms.

2.4. Vispārējās tendences ainavu struktūras attīstībā un to ietekmējošie faktori

- Drumlinu pazeminājumu pļavu aizaugšana ar krūmiem, kā rezultātā samazinās ainavas estētiskā, bioloģiskā un kultūrvēsturiskā vērtība.
- Ērgemes pauguraines lauksaimniecībā izmantojamo zemju pārkrūmošanās.
- Paaugstināta barības vielu noplūde no lauksaimniecībā izmantojamām zemēm, kā rezultātā novērojams eutrofikācijas procesa intensifikācija Burtnieku ezerā.
- Derīgo izrakteņu karjeru ierīkošana.

2.5. Ainavu vai ainavu elementu pašreizējais aizsardzības režīms un tā ietekme uz ainavu izmantošanu un apsaimniekošanu

Lielākā daļa no teritorijas atrodas ZVBR neitrālajā zonā, izņemot Ērgemes pauguraines daļu, kas ietilpst ZVBR ainavu aizsardzības zonā.

2.6. Vēlamā ainavu struktūra un tās elementu attīstība

1. Bioloģiskās daudzveidības nodrošināšanas vajadzībām mozaīkveida ainavas (mežu un LIZ attiecība aptuveni 1:1) saglabāšana. No kopējās LIZ platības vēlams vismaz 80% uzturēt kā zālājus (pļavas, ganības, atmatas). Mērķa sasniegšanai vēlams veicināt lopkopību, piensaimniecību un BVZ izdalīšanu.
2. Drumlinu paceltās reljefa formu izmantošana lauksaimniecībā, bet reljefa pazeminājumus saglabāt zālājus vai mežu pudurus, kas ierobežo barības vielu nonākšanu meliorācijas maģistrālajos novadgrāvjos.

3. Mežu puduros un masīvu ārējā malā veidojamas audzes ar jauktu un lapu koku īpatsvaru.

2.7. Priekšlikumi ainavas izmantošanai un apsaimniekošanai

1. Jāsaglabā pašreizējā lauksaimniecības un meža zemju attiecība.
2. Nav atbalstāma lauksaimniecības zemju apmežošana. Nav vēlams, sevišķi Ērgemes paugurainē, vienlaidus rapša monokultūru un atjaunojamo enerģētisko kultūru plantāciju ierīkošana, samazinot mazā ērgļa barošanās teritorijas.
3. Burtnieku drumlinu lauka teritorijā jāsaglabā pļavas drumlinu pazeminājumus.
4. Lai samazinātu barības vielu noplūdi no tīrumiem, gar upēm un meliorācijas maģistrālajiem novadgrāvjiem jāsaglabā līdz 10 m plata neapstrādāta josla ar zālāju.
5. Jāsaglabā mazā ērgļa ligzdošanai piemērotie ekotoni (300m plata ārējā meža josla).
6. Migrējošo putnu barošanās vietām piemērotās lauksaimniecībā izmantojamās zemes nav vēlams apmežot vai veidot tajās nelielus mežu, vai krūmāju (arī ap meliorācijas sistēmām) pudurus. Barošanās vietām piemērotajās lauksaimniecības zemēs atbalstāma graudaugu sējumu vai ilggadīgo zālāju veidošana, bet nav vēlams intensīvo monokultūru (piemēram, rapša) vienlaidus plantāciju veidošana. Lauksaimniecībā izmantojamās zemēs vēlams veidot mozaīkveida sējumu un zālāju struktūru.

Meža masīva ainava

Dabas aizsardzības mežos bez saimnieciskās darbības un dabas aizsardzības mežos ar pieļaujamu saimniecisko darbību veicamie (atļautie) pasākumi plānojami izstrādājot detālo AEP, ievērojot katram ainavas struktūras elementam noteiktās prasības (ainavu telpu struktūras elementu apraksti), tās papildinot un detalizējot atbilstoši prioritārajam aizsardzības mērķim.

• Vilka kakta meža masīva ainava (1.2.24.):

1. Nav pieļaujama meža zemju transformācija.
2. Vismaz 20% no mežaudzēm tiek apsaimniekotas kā galveno mērķi izvirzot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, vēl vismaz 10% (priekšroka priežu audzēm ar vismaz 150g koku klātbūtni sastāvā purvu tuvumā, platlapjiem un melnalkšņu un bērzu audzēm uz mitrām augsnēm — dumbrājiem, liekņai, slapjajai gāršai u.tml., vēlams lielākos blokos, kur mazāka līdzšinējā apsaimniekošanas ietekme) pilnībā bez mežsaimnieciskās iejaukšanās (izdalāma dabas aizsardzības mežu bez saimnieciskās darbības zona un dabas aizsardzības mežu ar pieļaujamu saimniecisko darbību zona atbilstoši mežu masīvu AEP izstrādes vadlīnijām).
3. Izstrādātajās audzēs lielāks skaits (vismaz 10) tādu ekoloģisko koku, kas var sagaidīt nākamās paaudzes mežu (priedes, kur ir, ozoli vai apses, kā arī lielu apšu stumbeņi; lielākās apses var mērķtiecīgi atzarot, lai to vainagi nenoēnotu jauno mežaudzi).
4. Tur, kur iespējams, priekšroka dodama dabiskai meža atjaunošanai.

5. Mākslīgās izcelsmes egļu audzes dabiskošanas, ļaujot tajās veidoties lapu koku piemistrojumam; izcirstās platības atstājamas dabiskai apmežošanai ar apsi, bērzu un melnalksni (atkarībā no audzes), bet kur pieļauj augšanas apstākļi, izcirtumi apmežojami ar platlapjiem.
6. Nav vēlama lauksaimniecības zemju apmežošana vai aizaugšanas pieļaušana tiešā poligona tuvumā lielajos lauksaimniecības zemju masīvos.

• **Bodnieku meža masīva ainava (1.2.25.):**

1. Nav pieļaujama meža zemes transformācija.
2. Vismaz 20% no mežaudzēm tiek apsaimniekotas kā galveno mērķi izvirzot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (izdalāma dabas aizsardzības mežu ar pieļaujamu saimniecisko darbību zona atbilstoši mežu masīvu AEP izstrādes vadlīnijām). Prioritāte priežu audzēm purva tuvumā un slapjām bērzu audzēm.
3. Izstrādātajās audzēs lielāks skaits (vismaz 10) tādu ekoloģisko koku, kas var sagaidīt nākamās paaudzes mežu (priedes, ja ir, ozoli, oši vai apses, kā arī lielu apšu stumbeņi; lielākās apses var mērķtiecīgi atzarot, lai to vainagi nenoēnotu jauno mežaudzi).
4. Tur, kur iespējams, priekšroka dodama dabiskai atjaunošanai. Ja to pieļauj augšanas apstākļi, izcirtumi apmežojami ar platlapjiem.
5. Stādītās egļu audzes (līdz 60 g. vecumam) pēc iespējas dabiskošanas, ļaujot tajās veidoties lapu koku piejaukumam, vai aizstājamas ar lapu koku un jauktām audzēm, bet tur, kur pieļauj augšanas apstākļi — ar platlapju audzēm.
6. Mežmalās gar lauksaimniecības zemēm saglabājami koki ar sausām galotnēm un lieliem galotņu zariem, arī atsevišķas lielas egles (sēdkoki mazajam ērglim).

• **Miķeļkalna meža masīva ainava (1.2.26.):**

1. Nav pieļaujama meža zemes transformācija.
2. Vismaz 20% no mežaudzēm tiek apsaimniekotas kā galveno mērķi izvirzot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (izdalāma dabas aizsardzības mežu ar pieļaujamu saimniecisko darbību zona atbilstoši mežu masīvu AEP izstrādes vadlīnijām). Prioritāte priežu audzēm purva tuvumā un slapjām bērzu audzēm.
3. Izstrādātajās audzēs lielāks skaits (vismaz 10) tādu ekoloģisko koku, kas var sagaidīt nākamās paaudzes mežu (priedes, ja ir, ozoli, oši vai apses, kā arī lielu apšu stumbeņi; lielākās apses var mērķtiecīgi atzarot, lai to vainagi nenoēnotu jauno mežaudzi).
4. Izcirtumu apmežošanā tur, kur iespējams, priekšroka dodama dabiskai atjaunošanai.
5. Stādītās egļu audzes (līdz 60 g. vecumam) pēc iespējas dabiskošanas, ļaujot tajās veidoties lapu koku piejaukumam, vai aizstājamas ar lapu koku un jauktām audzēm.

• **Kārklupītes meža masīva ainava (2.1.14.):**

1. Jāsaglabā tradicionāla (esošā) zemes izmantošana.
2. Vismaz 20% no mežaudzēm tiek apsaimniekotas kā galveno mērķi izvirzot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (izdalāma dabas

aizsardzības mežu ar pieļaujamu saimniecisko darbību zona atbilstoši mežu masīvu AEP izstrādes vadlīnijām). Prioritāte priežu audzēm purva tuvumā un slapjām bērzu audzēm).

3. Izstrādātajās audzēs lielāks skaits (vismaz 10 uz ha) tādu ekoloģisko koku, kas var sagaidīt nākamās paaudzes mežu (priedes, apses, kā arī lielu apšu stumbeņi; lielākās apses var mērķtiecīgi atzarot, lai to vainagi nenoēnotu jauno mežaudzi).
4. Priežu sausieņu mežos veicot augsnes sagatavošanu cirsmas apmežošanai nav vēlams pielietot mehāniskas augsnes apstrādes metodes, bet gan kontrolētu zemsedzes dedzināšanu vai/un meža materiāla atlikumu (zaru, krūmu) dedzināšanu vairākās nelielās kaudzēs.
5. Tur, kur iespējams, priekšroka dodama dabiskai meža atjaunošanai.
6. Mežu joslās gar lauksaimniecības zemju masīviem saglabājami lieli zaraini, arī nokaltuši koki, (apse, bērzs).
7. Stādītās egļu audzes (līdz 60 g. vecumam) pēc iespējas dabiskojamas, ļaujot tajās veidoties lapu koku piejaukumam, vai aizstājamas ar lapu koku un jauktām audzēm.

3. Priekšlikumi ZVBR zonējumam

Visizteiktākā mozaīkveida ainava iekļaujama ZVBR ainavu aizsardzības zonā, bet Rūjas palienes pļavas – dabas lieguma zonā.